

УДК 349.42

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗДІЙСНЕННЯ АКВАКУЛЬТУРИ В КОНТЕКСТІ СТАЛОГО ВИКОРИСТАННЯ ВОДНИХ ЖИВИХ РЕСУРСІВ

**Т.С. НОВАК, кандидат юридичних наук,
Ю.О. ПАНАСЮК, магістр 1-го року навчання юридичного
факультету, Національний університет біоресурсів
і природокористування України¹**

Стаття присвячена аналізу сучасного стану правового забезпечення використання водних живих ресурсів та здійснення правової регламентації аквакультури.

Водні живі ресурси, правове забезпечення, рибицтво, аквакультура, стале використання, сільське господарство.

Людство завжди використовувало природні ресурси для задоволення своїх потреб. На даний час все частіше порушується питання про необхідність такого природокористування, яке забезпечило б з одного боку повноцінне існування і розвиток сучасного суспільства за умови збереження високої якості середовища проживання людини, а з другого, – дало б змогу зберегти ці ресурси для майбутніх поколінь. У міжнародному законодавстві (Конвенції про охорону біологічного різноманіття м. Ріо-де-Жанейро, 5 червня 1992 р., Протоколі про збереження і стале використання біологічного та ландшафтного різноманіття до Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат, підписаної у м. Київ 22 травня 2003 р., м. Бухарест, 19 червня 2008 р.) вживається термін «стале використання», тобто використання компонентів біологічного різноманіття таким чином і такими темпами, які не приводять у довгостроковій перспективі до вичерпання біологічного різноманіття, тим самим зберігаючи його властивість задовольнити потреби нинішнього і майбутнього поколінь і відповідати їх сподіванням.

Одним із видів природних ресурсів є водні живі ресурси (гідробіонти). Як слушно зазначає Т.В. Григор'єва, ці живі ресурси є необхідним елементом довкілля. Вони становлять важливий регулюючий і стабілізуючий компонент біосфери, який охороняється й використовується для задоволення духовних і матеріальних потреб громадян України [1, с. 2].

Водночас риба та рибопродукти є одними із основних продуктів харчування, що надає рибному господарству України значну роль у забезпеченні населення продовольством.

Разом із тим у нашій державі на даний час обсяги випуску основних видів продукції з риби та інших водних живих ресурсів істотно зменшилися, значення рибного господарства у продовольчому забезпеченні держави знизилося. Фізіологічно обґрунтована річна потреба в рибі та рибній продукції (20 кілограмів на душу населення) становить близько 1 млн. тонн. На сьогодні середній рівень споживання досягає лише трохи більше 8 кілограмів на рік [2].

Отримувати рибу та інші водні живі ресурси можна двома шляхами: а) виловлювати їх природні запаси та б) штучно їх відтворювати та розводити з подальшим виловом та споживанням.

Екологи стверджують, що вже через сорок років ловити стане нічого. На думку голови правління Міжнародного союзу охорони природи (МСОП, IUCN) Ашока Хосла, рибальство як галузь припинить своє існування після 2050 року, оскільки до цього моменту рибні ресурси повністю вичерпаються [3].

Економічні дослідження показують, що упродовж 15 років (з 1995 до 2010 р.) вилов риби в Україні скоротився на 34,4 %. Маючи дуже великий рибогосподарський потенціал, наша країна вже є імпортозалежною в цій сфері. Частка імпорту за цією групою у загальному споживанні становить 65,3 % при 30 % пороговому критерії цього індикатора [4].

Одним із способів забезпечення сталого використання водних живих ресурсів та вирішення проблеми забезпечення населення рибою й рибопродуктами може і повинно стати посилення уваги до розвитку рибного господарства, віддаючи пріоритет такій його складовій, як аквакультура (рибництво).

У свою чергу цей розвиток має чітко регламентуватися в правовому полі, оскільки належна правова база є підґрунтям для ефективного впровадження заходів у тій чи іншій сфері.

З огляду на вищенаведене, **метою** цієї статті буде висвітлення сучасного стану правового забезпечення використання водних живих ресурсів та здійснення правової регламентації аквакультури.

У наукових колах ті чи інші правові аспекти використання водних живих ресурсів неодноразово були предметом досліджень. Цьому питанню присвячені праці таких вчених, як: О.М. Багров, П.П. Борщевський, О.А. Валевська, М.В. Гринжевський, В.П. Долинський, А.М. Статівка, М.А. Хвесик, Н.В. Фролова та ін. Правове регулювання аквакультури як складової системи забезпечення продовольчої безпеки досліджувалося М.В. Гребенюком [5]. На дисертаційному рівні проблеми використання та охорони водних живих ресурсів висвітлювалися Т.В. Григор'євою [1]. Водночас з огляду на динамічні зміни, що відбуваються у вітчизняному законодавстві, питання належного рівня

правового забезпечення відносин у сфері використання водних живих ресурсів не втрачає актуальності.

Спершу хотілося б наголосити, що у нашій державі створено унікальну матеріально-технічну базу для рибництва на внутрішніх водоймах. Таких, як в Україні систем ставкових, лиманних, озерних та індустріальних рибних господарств не має жодна країна Європи. Так, внутрішні прісноводні водойми у колишньому Союзі давали близько 15 % загального вилову риби. За цим показником Україна займала третє місце, а за виловом риби з 1 га водної площі – перше [6, с. 224]. На даний час рибоводний ресурс України – 1,3 млн га внутрішніх водойм, використовується лише на 20–30 %. Хоча спеціалісти одноголосно стверджують про економічну ефективність розведення як аборигенних видів риб, так і інших, у тому числі осетрових [7].

З метою реалізації державної політики щодо регулювання розвитку рибного господарства, забезпечення рибної галузі фінансовими, матеріально-технічними та іншими ресурсами, зміцнення її виробничого і науково-технічного потенціалу, координації діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій з метою розв'язання найважливіших проблем і створення належних економічних умов функціонування рибогосподарського комплексу країни Законом України від 19 лютого 2004 р. № 1516-IV було прийнято Загальнодержавну програму розвитку рибного господарства України на період до 2010 р., що є чинною і на даний час.

Основними нормативними актами, що регулюють відносини у сфері аквакультури також є Закони України «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів» від 1 липня 2013 р. № 3677-VI, «Про рибу, інші водні живі ресурси та харчову продукцію з них» від 6 лютого 2003 р. № 486-IV. Проте вони, як слушно зазначає М.В. Гребенюк, носять стосовно аквакультури скоріше декларативний характер [5, с. 49]. Спеціальним нормативно-правовим актом, що визначає принципи державної політики, основні засади розвитку і функціонування аквакультури, правові основи діяльності органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування у сфері аквакультури є прийнятий 18 вересня 2012 р. Закон України «Про аквакультуру», який набрав чинності з 1 липня 2013 року.

Прийняття цього закону саме по собі є прогресивним кроком у напрямі розвитку аквакультури в Україні. Підтверджується це і аналізом його змісту.

Насамперед, доцільним є чітке визначення в ньому аквакультури як сільськогосподарської діяльності із штучного розведення, утримання та вирощування об'єктів аквакультури у повністю або частково контрольованих умовах для одержання сільськогосподарської продукції (продукції аквакультури) та її реалізації, виробництва кормів, відтворення

біоресурсів, ведення селекційно-плеємної роботи, інтродукції, переселення, акліматизації та реакліматизації гідробіонтів, поповнення запасів водних біоресурсів, збереження їх біорізноманіття, а також надання рекреаційних послуг.

Позитивним є також визначення прав та обов'язків суб'єктів аквакультури, розмежування повноважень органів виконавчої влади, Ради Міністрів Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування у сфері аквакультури.

Дуже велике значення має врегулювання в розділі III Закону України «Про аквакультуру» організації діяльності у цій сфері. Зокрема, визначено напрями та види аквакультури, порядок здійснення рибальства для цілей аквакультури, регламентовані карантинні вимоги та ветеринарно-санітарний контроль у сфері аквакультури, виокремлено особливості селекційно-плеємної роботи у сфері аквакультури, визначено напрями рибогосподарської меліорації, здійснення інтродукції, акліматизації та реакліматизації об'єктів аквакультури, прописано порядок використання чужорідних та немісцевих гідробіонтів.

Окремо слід виділити як позитивний аспект розглядуваного нами закону регламентацію ним в ст. 21 наукового забезпечення у сфері аквакультури, оскільки без цієї складової розвиток цього напрямку використання водних живих ресурсів є в принципі неможливим.

Також важливе значення має розробка та закріплення в ст. 22 Закону напрямів державної підтримки аквакультури, оскільки світова практика наочно ілюструє актуальність цього заходу. Скажімо, в Китаї, який займає перше місце у світі за розведенням товарної риби, існує розвинута система кредитування аквакультури. Практикується звільнення господарств, що займаються виробництвом риби і кормів, на п'ять років від сплати податків, та надання їм безоплатно на 50 років у користування водойм. У Польщі, що є європейським лідером по вирощуванню карпа, на розвиток аквакультури Європейським фондом рибальства було виділено 90 млн євро [7].

Нарешті, хотілося б особливо відзначити важливість врегулювання Законом України «Про аквакультуру» особливостей умов здійснення аквакультури та надання рибогосподарського водного об'єкта (його частини), рибогосподарської технологічної водойми, акваторії (водного простору) внутрішніх морських вод, територіального моря, а також акваторії (водного простору) виключної (морської) економічної зони України в користування на умовах оренди для цілей аквакультури. Справа в тому, що вирощування водних живих ресурсів неможливо провадити без водойми як середовища їх існування. Водночас нинішнє вітчизняне законодавство обмежує розмір та вид водних об'єктів, які можуть перебувати у приватній власності (ст. 59 Земельного кодексу України). Звідси переважна більшість суб'єктів аквакультури провадять свою діяльність на орендованих рибогосподарських водних об'єктах.

Так, згідно із ч. 1 ст. 14 Закону рибогосподарський водний об'єкт для цілей аквакультури надається в користування на умовах оренди юридичній чи фізичній особі відповідно до Водного кодексу України. Пунктом д) частини 2 Прикінцевих та перехідних положень Закону України «Про аквакультуру» було викладено в новій редакції ст. 51 «Користування водними об'єктами на умовах оренди» Водного кодексу України. Нею було передбачено затвердження Кабінетом Міністрів України Типового договору оренди водних об'єктів а також затвердження центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища Методики визначення розміру плати за надані в оренду водні об'єкти. Зазначимо, що ці завдання на сьогодні виконані: постановою Кабінету Міністрів України від 29 травня 2013 р. № 420 був затверджений Типовий договір оренди водних об'єктів, а наказом Міністерства екології та природних ресурсів України від 28 травня 2013 р. № 236 затверджена Методика визначення розміру плати за надані в оренду водні об'єкти. Таким чином, можемо констатувати позитивні зрушення в процесі упорядкування орендного використання рибогосподарських водойм.

На закінчення хотілося б констатувати, що взятий Україною курс на розвиток аквакультури та, відповідно, посилена увага до правового забезпечення цього процесу має привести до зменшення інтенсивності вилову водних живих ресурсів, які знаходяться у стані природної волі, та поступовому їх кількісному і якісному відродженню, що сприятиме реалізації в Україні принципу сталого природокористування та забезпеченню населення нашої країни продукцією аквакультури вітчизняного виробництва.

Список літератури:

1. Григор'єва Т.В. Правове регулювання використання й охорони водних живих ресурсів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.06 «Земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право» / Т. В. Григор'єва. – Харків, 2005. – 20 с.
2. Про Загальнодержавну програму розвитку рибного господарства України на період до 2010 року : Закон України від 19 лютого 2004 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 22. – Ст. 313.
3. Екологи: до 2050 року в світі виловлять всю рибу : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dt.ua>.
4. Береговий В.К. Проблема забезпечення рибопродукцією населення України / В.К. Береговий : [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://archive.nbuv.gov.ua>
5. Гребенюк М.В. Правове регулювання аквакультури як складової системи забезпечення продовольчої безпеки / М.В. Гребенюк // Підприємництво, господарство і право. – 2012. – № 10. – С. 48–51.
6. Водні ресурси на рубежі ХХІ ст.: проблеми раціонального використання, охорони та відтворення / [Хвесик М.А., Яроцька О.В., Головинський І.Л. та ін.] ; за ред. М.А. Хвесика. – К. : РВПС України НАН України, 2005. – 564 с.
7. Бежанова О. Цена рыбоводного бизнеса в Украине / О. Бежанова, Н. Кабирова : [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://main.golovrubvod.kiev.ua>.

Стаття посвящена аналізу сучасного стану правового забезпечення використання водних живих ресурсів і здійснення правової регламентації аквакультури.

Водные живые ресурсы, правовое обеспечение, хозяйство, аквакультура, устойчивое использование, сельское хозяйство.

This article analyzes the current state of the legal use of water resources and the implementation of legal regulation of aquaculture.

Aquatic living resources, legal support, fishing, aquaculture, sustainable use, agriculture.